

Verdieping 5

Ouderenzorgarchitectuur in Tilburg

De ruimtelijke opgave 'wonen en zorg voor ouderen' is actueel, zowel binnen als buiten architectuur en stedenbouw, zowel landelijk als lokaal. Tilburg ligt in een regio met een gefragmenteerd netwerkarakter. De verspreiding van zorg over de stad is niet alleen ruimtelijk en economisch een belangrijk thema, het beïnvloedt ook het functioneren van de stad en de samenleving.

Een speerpunt van de landelijke politiek is het thema zorg. Dit heeft gevolgen voor de verbinding tussen wonen en zorg, of te wel de alledaagse woonomgeving van veel ouderen. De zorginstellingen in de regio voeren duurzame transformaties aan haar gebouwen uit, of werken aan nieuwe woonzorgconcepten. Bij dit proces zijn veel verschillende professionele partijen betrokken. Onder andere woningbouwcorporaties, zorgverleners, beleggers, verzekeraars, zorgkantoren, ouderenbonden, architecten, steden-

bouwkundigen, aannemers en de overheid. Al deze partijen zijn gezamenlijk nodig om te werken aan het ruimtelijke vraagstuk van de toekomst.

Maar hoe staat het nu met de ouderenzorgarchitectuur in Tilburg? Om een goed beeld te krijgen van de ouderenzorgarchitectuur in Tilburg heeft CAST in 2012 verbinding gezocht met de Technische Universiteit Eindhoven en Inbo. Onder leiding van TU/e docente Masi Mohammadi, is samen gewerkt aan een stadsonderzoek naar ouderenzorgwoningen. Studenten hebben gesproken met Tilburgse ouderen en zijn met vragen op pad gegaan als: 'Waar zijn woonzorggebouwen gelegen in een wijk en in de stad?', maar ook 'Hoe zijn de voorzieningen op loopafstand voor ouderen die slecht ter been zijn?'. De resultaten zijn letterlijk in kaart gebracht. Het resultaat, kaartbeeld voor de stad Tilburg, leverde nieuwe inzichten en is gebruikt tijdens een workshop over ouderenzorgwoningen.

Op vrijdag 7 december 2012 organiseerde CAST een uitgebreid programma in het teken van ouderenzorgarchitectuur. De dag startte met een expertworkshop. Vier multidisciplinaire teams gingen samen met studenten vol enthousiasme

aan de slag. Zij werden uitgenodigd om uitspraken te doen over de toekomst van ouderenzorgwoningen in Tilburg. De dag werd afgesloten met een lezing- en discussieavond voor het brede publiek. Hier werd gesproken over de landelijke trends van ouderenzorgarchitectuur in Nederland, over de resultaten van het Tilburgse stadsonderzoek en de workshop, en er werden twee inspirerende voorbeelden toegelicht van nieuwe Tilburgse woonzorgconcepten.

CAST heeft gedurende het project de leefomgeving van de Tilburgse oudere bewoner onderzocht, gepresenteerd, bediscussieerd en opnieuw onder de aandacht gebracht. Zowel bij het publiek als professionals. We hopen dat dit positief bij zal dragen aan de ontwikkeling van ouderenzorgarchitectuur in de stad. In deze verdieping ziet u terug hoe het volledige project is samengesteld en wat de uitkomsten en bevindingen zijn. Ter verdieping heeft Mark van der Poll daarnaast Ingrid van Huijkelom-van Iersel geïnterviewd. Ingrid is directeur van servicecentrum Het Laar en dagelijks werkzaam in het veld van wonen en zorg voor ouderen. Wij wensen u veel leesplezier.

Merle Rodenburg, Programmaker CAST

Wat is CAST

CAST is een lokaal architectuurcentrum dat op 22 december 1994 werd opgericht om tegemoet te komen aan de sterk groeiende belangstelling voor architectuur en stedenbouw in Tilburg en omgeving. Doelstelling van CAST is de belangstelling voor, en het denken over architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant blijvend te stimuleren. CAST stelt zich op als podium voor informatie, kritiek en reflectie en is daarbij zonder uitzondering onafhankelijk. Het centrum organiseert onder meer debatten, lezingen, onderzoeken, symposia, workshops, excursies en tentoonstellingen en verzorgt regelmatig publicaties. CAST richt zich daarbij zowel op professionals die betrokken zijn bij architectuur en stedenbouw, als op het brede publiek.

VERDIEPING

Inhoudsopgave

1 Voorwoord	5 Elk stadsdeel zijn eigen casuïstiek
2 Eindbestemming Tilburg
Een essay over de toekomst van Wonen en Zorg voor ouderen in Tilburg	6 Conclusies en aanbevelingen
3 Landelijke trends	7 Durf samen iets nieuws te ontdekken!
4 Opgaven voor Tilburg	8 Achtergronden

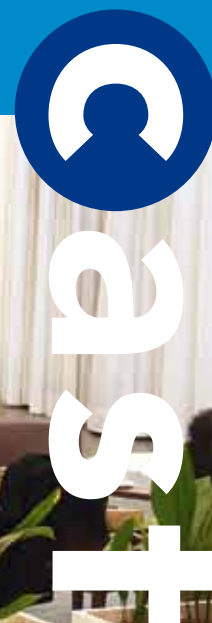
Verdieping nr. 5, 2013

De Verdieping is een onregelmatig verschijnende uitgave van het Centrum voor Architectuur en Stedebouw Tilburg e.o.. Belicht worden achtergronden van het CAST-programma en van de actualiteit op het gebied van architectuur, stedenbouw en landschap in de regio Midden-Brabant. Hiervoor werkt CAST wisselend samen met partners en onafhankelijke deskundigen.

Centrum voor Architectuur en Stedebouw Tilburg e.o.
Deprez gebouw
Lange Nieuwstraat 172-174
5041 DJ Tilburg
T 013 5449222
F 013 5449669
E info@castonline.nl
W www.castonline.nl

nr. 5, 2013

centrum voor architectuur en stedebouw tilburg

Ouderenzorgarchitectuur in Tilburg

CAST lezingavond Ouderenzorgarchitectuur in Servicecentrum Het Laar, Foto: Willie-Jan Staps

Eindbestemming Tilburg

Een essay over de toekomst van Wonen en Zorg voor ouderen in Tilburg

Auteur: Mark van der Poll

“Het verzorgingshuis van de toekomst bestaat niet. Het verzorgingshuis wordt een dienstencentrum. Een aanjager voor de wijk van waaruit de thuiszorg en allerlei dagactiviteiten worden georganiseerd. Achter iedere vierde voordeur in de straat woont straks zelfstandig een 65-plusser die via de thuiszorgapp zijn mantelzorger oproept. Zijn onder architectuur aangepaste woning is voorzien van de modernste domotica. De techniek hiervan is volledig geïntegreerd in het interieur zodat het de juiste comfort biedt en nauwelijks opvalt...”

Bovenstaande quote is een van de conclusies naar aanleiding van een onderzoek naar wonen en zorg. Het onderzoek werd uitgevoerd vanuit een samenwerking tussen de Technische Universiteit Eindhoven, Inbo en CAST. Het afgelopen half jaar deden 20 Masterstudenten van de TU/e Faculteit Bouwkunde, een inventarisatie naar ouderenzorg-huisvesting in Tilburg. De resultaten van deze inventarisatie en toekomstplannen werden gepresenteerd tijdens een workshop georganiseerd door CAST op 7 december 2012. In aanwezigheid van verschillende professionals, waaronder zorginstellingen, woningcorporaties, ontwikkelaars, gemeenten en provincie, werd er gediscussieerd over de uitkomsten en bekeken op welke wijze Tilburg inspeelt op de landelijke trends van wonen en zorg. Met dit essay geef ik als onafhankelijke redacteur mijn reactie op de inventarisatie en de resultaten van de workshop. Sinds 2005 ben ik werkzaam als architect bij Inbo en werk ik aan integrale projecten op gebied van gezondheidszorg, retail, wonen en werken. Wat

mij als architect fascineert is in hoeverre de zorg en metname de zorg voor ouderen de ruimtelijkeordeningsprincipes beïnvloed, of zal gaan beïnvloeden in de toekomst.

Het essay start met een omschrijving van de landelijke context en ontwikkelingen op het gebied van wonen en zorg. Vervolgens wordt ingezoomd op vijf Tilburgse stadsdelen. Tot slot worden conclusies en aanbevelingen geformuleerd voor de toekomst en wat dit betekent voor de betrokken partijen. Deze bijdrage van Cast-Verdieping eindigt met een interview met Ingrid van Huijkelom-van Iersel, directeur van servicentrum Het Laar. Ze geeft haar eigen visie op zorg en haar reactie op de conclusies van dit essay. Of Tilburg nu een prettige “eindbestemming” is om te wonen, te recreëren en te zorgen, als je ouder bent staat centraal.

CAST expertworkshop Ouderenzorgarchitectuur in Servicecentrum Het Laar, Tilburg. Foto: Willie-Jan Staps

Landelijke trends

Er zijn vier belangrijke trends waarneembaar in de ouderenhuisvesting: toenemende vergrijzing, het exponentieel stijgen van de kosten in de zorg, de oudere van straks is een andere als de oudere van nu en het scheiden van wonen en zorg.

Foto: Willie-Jan Staps

Achter elke vierde voordeur een 65-plusser
Nederland telde in 2011 ruim 2,6 miljoen 65-plussers (15,6% van de totale bevolking), waarvan bijna 650.000 80-plussers. Dit aantal stijgt de komende jaren. In 2040 is 25,9% van de bevolking 65+. Dat zijn 4,6 miljoen mensen. (Bron: CBS) Dit betekent dat er straks achter elke vierde voordeur in een straat een 65plusser zit. De praktijk is echter genuanceerder. Er zijn delen van Nederland die harder vergrijzen en ook verschillende steden en stadsdelen vergrijzen sneller dan anderen. Zo ook in Tilburg.

Toenemende zorgkosten
Mensen worden ouder. Rond 2050 is 10% van de bevolking 80-plusser (Bron: CBS) 25 % van de 65-plussers loopt extra risico op gezondheidsproblemen, opname in een tehuis of overlijden. Deze groep kwetsbare ouderen neemt de komende twintig jaar toe van zevenhonderdduizend tot een miljoen. (Bron SCP 2011) De vraag naar verblijf in een verpleeg- of verzorgingstehuis zal tot 2030 groeien met 40%, de vraag naar thuiszorg met 32%. Deze groei wordt voornamelijk veroorzaakt door de vergrijzing. (Bron: SCP, nov. 2007) Zorgvraag neemt toe en kosten van de zorg nemen toe. Ook in de geestelijke gezondheidszorg worden mensen ouder.

Ouderen van straks zijn anders dan de ouderen van nu
Zo beschouwt de babyboomgeneratie zich van nu totaal niet als 'oud'. Het zijn de mensen die met de Ipad op een van hun citytrips foto's maken en die met hun Iphone op afstand de thermostaat van hun huis hoger of lager zetten. Wanneer de babyboomgeneratie zorgbehoevend wordt en de kosten in de zorg exponentieel blijven toenemen wordt zal domotica en robotica in de zorg onvermijdelijk zijn. Geen probleem toch zou je denken. Maar de ontwikkeling van deze techniek gaat niet van zelf.

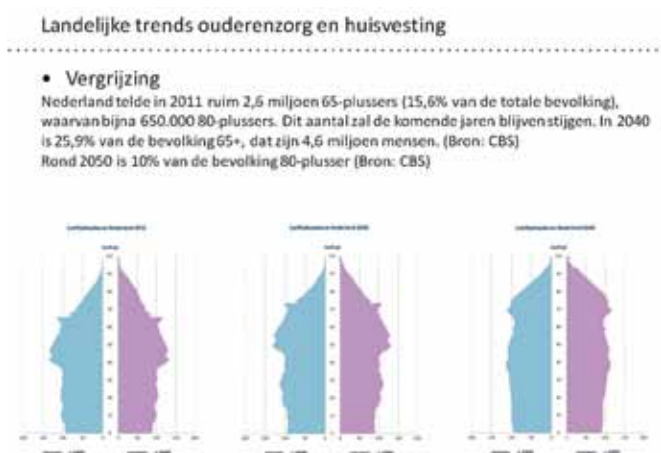
Scheiden van wonen en zorg
Het kabinet wil dat mensen langer zorg thuis kunnen ontvangen. Begin 2013 is hiermee een begin gemaakt. Cliënten die in 2012 nog in aanmerking kwamen voor een licht zorgzwaartepakket en een indicatie voor zorg in een instelling hadden, krijgen nu een indicatie voor zorg thuis (bron: www.rijksoverheid.nl) Door het scheiden van wonen en zorg hoopt de overheid de kosten van de zorg te verla-

gen. Op deze manier kunnen ouderen langer in hun eigen woonomgeving hulp krijgen en houden ze langer regie over hun eigen leven.

Het kabinet wil dat op termijn ook de zwaardere vormen van zorg thuis worden geleverd. Dit houdt in dat mensen die intensieve verzorging en verpleging nodig hebben dit thuis krijgen aangeboden. Intensieve verzorging betekent wonen in een veilige omgeving met meerdere momenten op de dag begeleiding, de verzorgers dienen direct oproepbaar te zijn via een alarmsysteem, 's Nachts is er sprake van toezicht en er dient daarnaast hulp te zijn bij wassen, aankleden en transfers rondom bed, toilet en badruimte.

Momenteel wordt deze intensieve zorg verleend door woon- en zorgorganisaties. Wanneer deze zorg voortaan thuis wordt geleverd in plaats van in een zorginstelling, heeft dit grote gevolgen voor het vastgoed van deze organisaties. Het kan namelijk leegstand tot gevolg hebben. Met name voor kleinschalige aanbieders van zorg heeft dit grote gevolgen, zij kunnen de leegstand niet dragen en lopen het risico failliet te gaan. Ook woningcorporaties zijn bezorgd over deze ontwikkeling omdat veel zorginstellingen panden van hen huren. (bron: <http://www.kcwz.nl>) Veel zorginstellingen bereiden zich vast voor. Ze doen dit door strategische visies te maken voor het vastgoed. In sommige gevallen houden ze hun vastgoed in stand door het geschikt te maken voor doelgroepen met een zwaardere zorgindicatie. In de gevallen waar dit niet mogelijk is wordt gekeken naar afstoting of een andere bestemming of in het slechtste geval sloop.

Een bijkomend probleem is dat de huidige eigen woning van een cliënt met een zorgindicatie vaak ongeschikt is om zorg te verlenen. Aanpassingen aan de woning worden noodzaak maar een doelgerichte aanpak hiervoor ontbreekt nog.

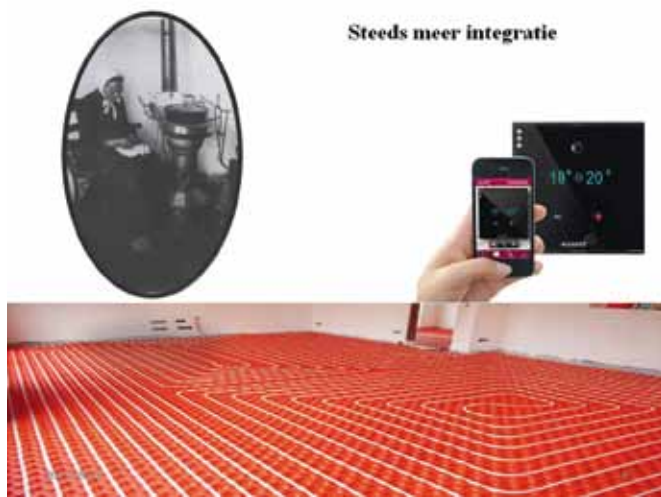
Afbeelding uit de diapresentatie van Noor Mens

Afbeelding uit de diapresentatie van Noor Mens

Afbeelding uit de diapresentatie van Noor Mens

Afbeelding uit de diapresentatie van Masi Mohammadi

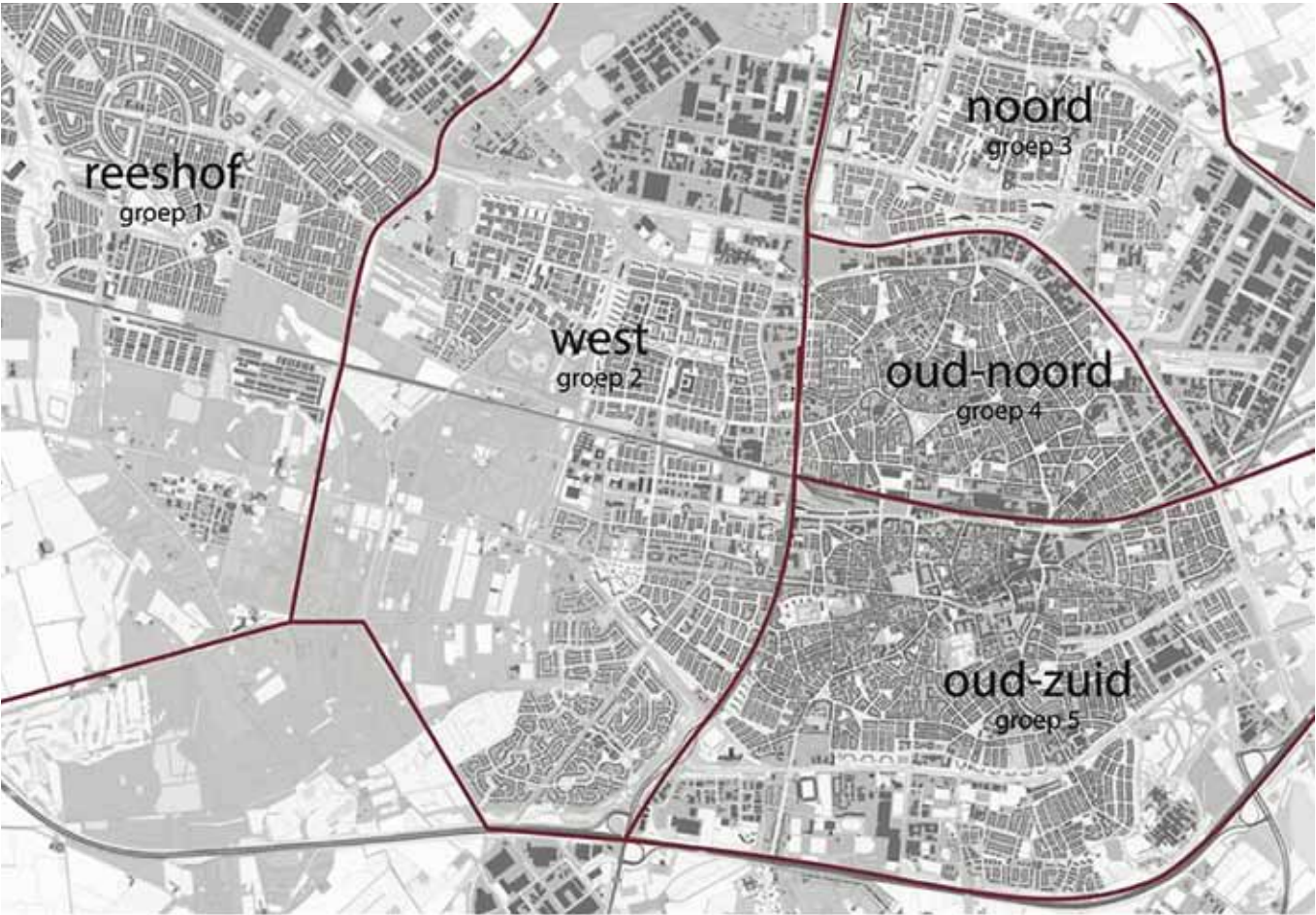
Opgaven voor Tilburg

De centrale vraag is in hoeverre de stad Tilburg in staat is in te spelen op deze landelijke trends. Als er meer ouderen thuis zullen wonen, hoe maken we al die woningen dan geschikt? Is de openbare ruimte toegankelijk genoeg? Hoe gaan we om met de bereikbaarheid van voorzieningen? Zijn er wijken die harder vergrijzen dan andere wijken? Zouden we hierop moeten sturen? Behoeft Tilburg een eigen aanpak of zien we overeenkomsten met andere middelgrote industriesteden?

De ontstaansgeschiedenis van Tilburg laat zien dat de stad zeer divers is. Qua woonmilieus, tijdgeest en populatie. Van jaren-30 wijk tot Bloemkoolwijk en van volksbuurt tot VINEX-wijk. Elke wijk heeft zijn eigen casuïstiek. De vraag is hoe de vergrijzing zijn invloed uitoefent op de ruimtelijkeordeningsprincipes van de deze verschillende wijken.

Onder leiding van dr. ir. Masi Mohammadi hebben 20 bouwkundestudenten van de TU/e een de inventarisatie gedaan naar ouderenhuisvesting in Tilburg. De stad werd verdeeld in vijf stadsdelen: De Reeshof, Tilburg West, Tilburg Noord, Oud Noord en Oud Zuid. Voor ieder stadsdeel werd gekeken naar de kansen en mogelijkheden om de vergrijzing op te vangen.

Een strategische analyse vormde de basis voor de inventarisatie. Er werd literatuurstudie gedaan en een onderzoek naar 'best-practices'. Verschillende zorggebouwen werden bezocht en beoordeeld aan de hand van een uitgebreide checklist die de studenten zelf hadden samengesteld. Tot slot werden er interviews afgenomen met bewoners. Het onderzoek is binnenkort te downloaden via www.castonline.nl

Indeling van het Tilburgse stadsonderzoek

CAST expert workshop, Tilburg. Foto: Willie-Jan Staps

Afbeelding uit de diapresentatie van Masi Mohammadi

Afbeeldingen uit de publicatie 'Meer dan Wonen, een eeuw sociale woningbouw in Tilburg'

Elk stadsdeel zijn eigen casuïstiek

(G)een VINEX voor senioren

Stadsdeel Reeshof

Vinexwijken zijn gebouwd vanuit de monofunctionele gedachte in de jaren 90. We gingen het wonen scheiden van het werken en de voorzieningen met als doel een betere mobiliteit. Het voorzieningenniveau in een Vinexwijk is daarom vaak erg laag. Dat vinden gezinnen die er over het algemeen wonen niet erg want die hebben graag voor relatief weinig geld een huis met een tuin en met de auto of de fiets is alles op afstand goed bereikbaar. De vraag is nu of dit voor senioren ook zo wenselijk is. Want op het moment dat je een beperking krijgt dan neemt je actieradius aanmerkelijk af en zijn je kansen om van voorzieningen gebruik te maken een stuk minder als bijvoorbeeld in de binnenstad. Voor voorzieningen heb je draagvlak nodig. Hoe meer mensen, hoe meer voorzieningen. Maar het wordt lastig als die voorzieningen op afstand zijn. De Reeshof is een typische Vinexwijk. Ten midden van de Reeshof ligt Reyshoeve. Een groot woonzorgcentrum met 162 appartementen waarvan 130 voor verzorging en 32 voor verpleging. Het is een relatief groot gebouw voor een Vinex-wijk en het maakt deel uit van een zone met voorzieningen

voor de wijk waaronder een winkelcentrum en een sportcentrum. Op zich een prima gedachte zou je denken, om woonzorgcentrum in de buurt van een winkelcentrum te plaatsen. De studenten onderzochten de profilering van de openbare ruimte een daar bleek dat er nog te weinig tot geen rekening gehouden was met de vergrijzende doelgroep. Zo zijn bijvoorbeeld de toegepaste lijngoten niet wandelstok- of rolstoelwiel-proof. "In dergelijke senioren- "wild"-roosters blijf je eenvoudig weg vastzitten als je niet uitkijkt", aldus een van de oudere bewoners van de Reyshoeve. De motivatie van ouderen om te gaan wonen in de Reeshof is met name dat de kinderen dichtbij wonen. Feit is alleen dat overdag bijna iedereen aan het werk of naar school is. De straten met vaak allemaal dezelfde typen huizen lijken dan saai, leeg en uitgestorven. Kan dat niet anders of beter zou je denken. Als reactie op de Vinex-wijk, lees gezinswijk, en de toenemende vergrijzing werd er in 2004 onderzoek gedaan naar de haalbaarheid en wenselijkheid van een Seniorenstad in Nederland. (Bron: Ik ben al heel lang bij de tijd, Inbo). Het idee van een

Seniorenstad in Nederland bracht een maatschappelijke discussie tot stand. Velen waren vanuit principe tegen. Toch is de basisgedachte achter het idee om te wonen met gelijkgestemden. Als we een wijk voor gezinnen kunnen ontwerpen waarom zouden we dat dan ook voor niet voor senioren kunnen doen als daar vraag naar is. Een wijk gebaseerd op de ideologieën van Amerikaans voorbeeld Suncity, maar dan wel een kleinschaligere Nederlandse variant. Voor architecten de uitdaging om er achter te komen of het ontwerpen voor een groter schaalniveau tot nieuwe inzichten leidt. Een soort heroverweging van de Nederlandse stedenbouw met de vergrijzing als uitgangspunt. Toen de vastgoedcrisis uitbrak in 2008 werden de initiatieven voor een Seniorenstad in Nederland tijdelijk stopgezet. Maar momenteel zijn verschillende gemeenten weer geïnteresseerd en is er een vernieuwde website in de lucht. (www.seniorenstad.nl) Via sociale media melden steeds meer mensen zich met belangstelling voor een dergelijk collectief particulier initiatief. Wellicht is er in Koelhoven-Buiten nog plaats voor zo'n nieuw woonconcept.

Afbeelding uit de diapresentatie van Mark van der Poll

Onderzoek Ouderenzorgarchitectuur Tilburg, Studenten TUe

Van Bloemkool tot haricoverts

Stadsdeel West

Tilburg West kenmerkt zich door zeer verschillende wijken gebouwd in de jaren 50-60-70-80, waaronder het Zand, De Reit, De Blaak, het Wandelbos en Zorgvlied gebouwd in de jaren dertig. Ook de bevolkingsgroepen zijn zeer divers in de wijken. Mensen uit de Blaak of het Zand zijn totaal verschillend. Verpleeghuizen zouden daarop in moeten spelen. Iemand die zijn hele leven in een arbeiderswijk gewoond heeft wil nu eenmaal niet de hele dag te hoeven briden. Verpleeghuizen moeten diversifiëren. Eigenlijk zou iedere wijk zijn eigen ver-

pleeghuis moeten hebben toegespitst op zijn of haar eigen wijkbewoners. In de wijk de Blaak gebeurt dit bijvoorbeeld al. Bewoners uit de Blaak zien het Laar als hun woonzorgcentrum en veel bewoners uit de Blaak zijn er vrijwilliger.

Gezien het feit dat de overheid wonen en zorg steeds meer wil scheiden zullen mensen langer thuis blijven wonen. De Blaak is een echte Bloemkoolwijk. Een wijk waar relatief veel babyboomers wonen. Bloemkoolwijken kenmerken zich door de autoluwe, vaak doodlopende straten en hofjes en

worden vaak ook doolhofwijken genoemd. En babyboomers zijn supermobile mensen die totaal niet oud willen zijn laat staan oud genoemd willen worden. Ze doen veel stedentrips door Europa en reizen de hele wereld nog over. Echter, er is een omslagpunt. Bij het zijn van 65-plus is de kans dat er ineens een beperking kan optreden aanwezig. De vraag of de woning dan geschikt is, speelt dan parten. Bij een somatische beperking gaat het er om of de huidige woning aanpasbaar is om bijvoorbeeld transfers te doen rondom de bed, de bad of toiletruimte. Gaan we Woonkeur uitbreiden met de oude draaicirkels van het oude Bouwcollege? De basis achter deze gedachte is in hoeverre een jaren 80-woning geschikt is voor een bad- en slaapkamer op de begane grond. "PAS AAN" is een organisatie die een mantelzorgwoning plaatst in de achtertuin. Een prachtig initiatief, maar de architectonische kwaliteit ontbreekt nog. Op het gebied van verduurzaming van de bestaande woningvoorraad slagen architecten er momenteel prima in om esthetische kwaliteit toe te voegen aan een bijvoorbeeld een standaard rijwoning (Heren 5 Ittersumerlanden, Zwolle), maar om bestaande woningen op te plussen naar een hogere zorgindicatie blijkt nog een hele opgave, maar is zeker geen onmogelijkheid. Voor ouderen met een somatische beperking is de huidige woning in de Blaak aanpasbaar, maar dementerenden loslaten in een Bloemkoolwijk lees doolhofwijk is volgens mij nog steeds vragen om moeilijkheden...

Afbeelding uit de diapresentatie van Mark van der Poll

Wat te doen met wederopbouw-groen

Stadsdeel Noord

De populatie van Tilburg-Noord is erg divers. Er wonen starters, senioren en mensen van allochtone afkomst. Stadsdeel-Noord kenmerkt zich vooral door wederopbouw-flats en stempelpbouw. In veel van de flats wonen senioren, maar het merendeel is nog niet geschikt voor mensen met een beperking. De balkons zijn vaak te smal en binnen is het vaak lastig manoeuvreren met een rolstoel. Toch zijn er ruimtelijk tal van mogelijkheden voor duurzame transformatie. Optoppen, Aanpuisten, Uithollen, Bovenkameren, Bijkameren, Aankoppen en Uitplinten, zijn enkele van de vele mogelijkheden voor de Transformatie van wederopbouwflats. (ReUrbA transformatieprincipes, Keicentrum) Veel woningbezit is in handen van de corporaties, maar die

zien het niet als hun taak om woningen te gaan opplussen voor een seniorenlabel. Dus duurzame transformaties laten momenteel nog op zich wachten tenzij bewoners daar zelf voor in beweging komen. Een ander kenmerk van Tilburg-Noord is de grote aanwezigheid van groen. Wat opvalt is dat het veel onbestemd groen is, wat inhoudt dat het groen is zonder betekenis. Dit wordt door bewoners vaak als onveilig ervaren, omdat het onoverzichtelijk oogt. Een bijkomend probleem is dat de meeste voorzieningen op afstand liggen wat de kans op ontmoeting voor ouderen in de wijk beperkt. Eigenlijk zouden we het groen moeten inzetten als bijdrage van een sociaal netwerk. Geef bewoners zelf de gezamenlijke regie over een stukje

openbaar groen. Een vrijplaats voor en door bewoners zelf in de vorm van een moestuin, visvijver of buitenfitness. In Heerlen noemt men een dergelijke aanpak "pocket parkjes". Het eerste pocketparkje dat geopend is ligt aan de Colijnstraat, in de wijk Meezenbroek. Vijftien bewoners en een kunstenaar hebben het park samen met de gemeente aangekleed. Heerlen knapt op deze manier parkjes in de stad op om buurtbewoners nauwer contact met elkaar te laten hebben en ze samen te laten werken aan de veiligheid in hun buurt. (Bron: <http://www.11.nl/nieuws>)

Ode aan het instituut of een seniorenwoning met camouflagearchitectuur

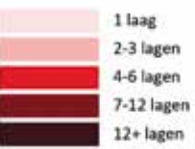
Stadsdeel Oud-Noord

Het merendeel van Tilburg Oud-Noord bestaat voornamelijk uit lage bebouwing bestaande uit oude arbeiderswoningen en lage herenhuizen. De kerken en de woonzorgcentra zijn de hoogste gebouwen in de buurt. Een aanmerkelijk schaalverschil is waarneembaar. Dit zien bijvoorbeeld bij woonzorgcentrum Padua, maar ook bij het gebouw van Joannes Zwijzen.

Wanneer we het hebben over de verschijningsvorm van gebouwen voor de vergrijzing zijn er twee stromingen waarneembaar. Er is een groep architecten die pleiten voor zo zorgvuldig mogelijke inpassing van zorggebouwen in het bestaande stedenbouwkundige weefsel. Van buiten is nauwelijks waarneembaar dat het om een zorggebouw gaat. De zorg is gecamoufleerd in alledaagse architectuur van de omgeving, waarbij alledaagsheid gezien wordt als de ultieme vorm van 'healing environment'. De tweede stroming gaat voor het instituut. Een groot zorggebouw met architectonische expressie en mooie details. De gebouwen zijn afwijkend in schaal en verschijningsvorm en vallen direct op als zorggebouw in de omgeving. Een belangrijke vraag is wat men met dergelijke gebouwen doet wanneer de vergrijzing in de toekomst weer afneemt. Steeds meer zorginstellingen kiezen voor een gebouwconcept met een flexibel casco zodat bij een veranderende behoefte van gebruik of doelgroep het gebouw niet gesloopt hoeft te worden maar nog steeds toekomstwaarde heeft. Dergelijke gebouwen noemt men ook wel hybride gebouwen. Ook in Stadsdeel Zuid zien we beide stromingen. De lezingenavond op 7 december van Cast bevestigde dit. Terwijl KAW koos voor een zeer zorgvuldig ontwerp dat als een handschoen past in de oude stedenbouwkundige context presenteerde DAT architecten een groot zorggebouw met architectonische expressie en mooie details.

Afbeelding uit de diapresentatie van Mark van der Poll

Onderzoek Ouderenzorgarchitectuur Tilburg, Studenten TUE

Afbeelding uit de diapresentatie van DAT architecten

Afbeelding uit de diapresentatie van KAW architecten

Afbeelding uit de diapresentatie van KAW architecten

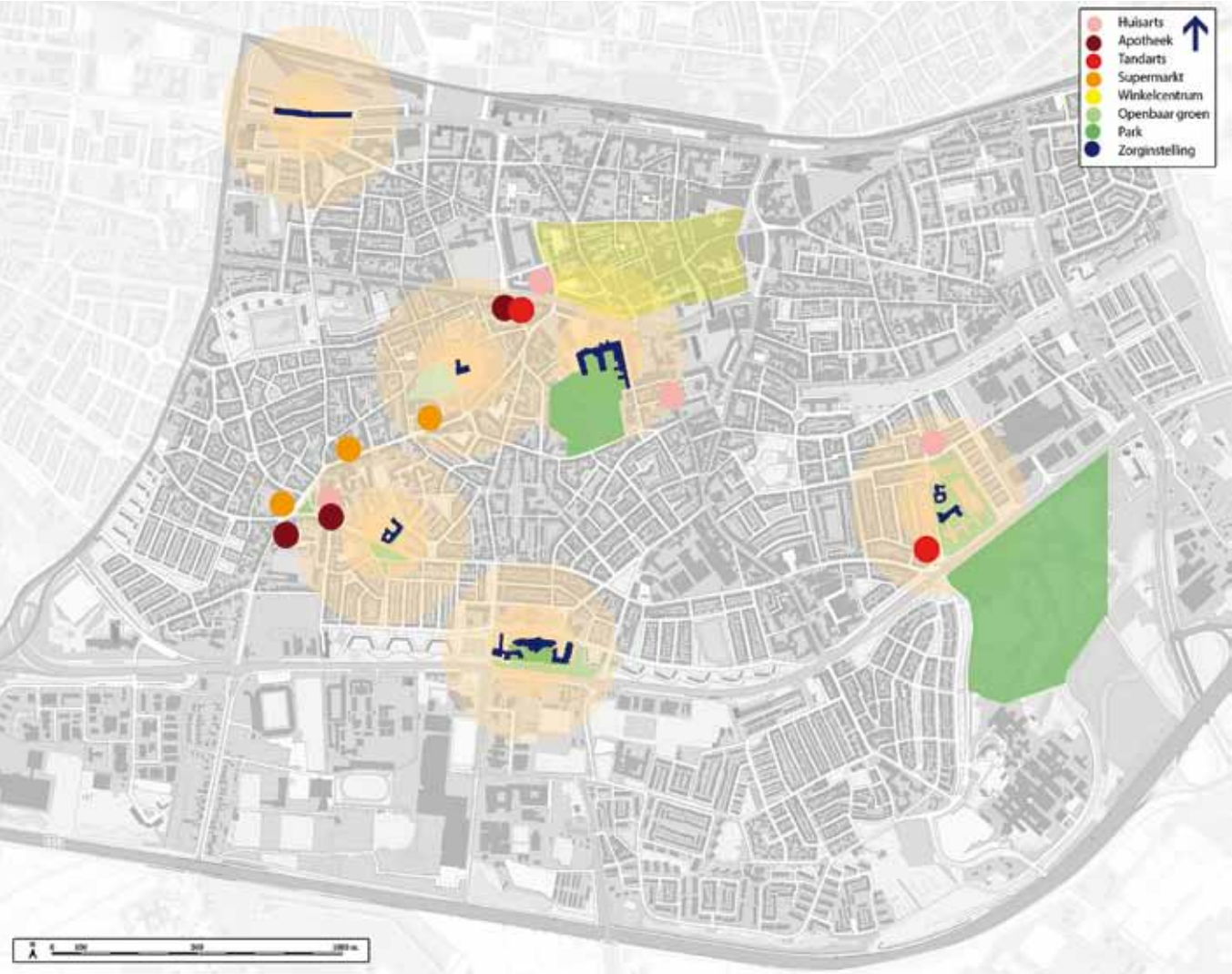
Van belwinkel en kebabzaak tot kleinschalig zorgsteunpunt en ontmoetingsplek

Stadsdeel Zuid

Stadsdeel Zuid kenmerkt zich door de fijnmazige structuur van den Oude stad. Langs de oude linten ontstonden vanuit het verleden de eerste winkelpanden. De vooroorlogse bouw heeft veel identiteit en is erg geliefd. Om te voorkomen dat de winkelplinten worden ingevuld met belwinkels en kebabzaken, wat nu dreigt te gebeuren zou er voor gepleit moeten worden om dergelijke ruimten in te vullen met kleinschalige zorgsteunpunten, als een soort satellieten van het verpleeghuis om zo mogelijk te maken dat mensen op latere leeftijd langer thuis kunnen blijven wonen. Een dergelijke kleinschaligheid die de stedenbouwkundige structuur nu oplegt zorgt ervoor de we genooddaakt zijn een gedifferentieerd aanbod te creëren dat aansluit bij het karakter van de plek en haar bewoners. Een kleinschaligheid die prima past bij bijvoorbeeld kleinschalige initiatieven als collectief particulier opdrachtgeverschap.

Afbeelding uit de diapresentatie van Mark van der Poll

Onderzoek Ouderenzorgarchitectuur Tilburg, Studenten TUE

Conclusies en aanbevelingen

Elk stadsdeel in Tilburg heeft zijn eigen mogelijkheden en potenties om de trends en ontwikkelingen rondom de vergrijzing aan te gaan. De grote kwaliteit van Tilburg is dat de stad zeer divers is. Het heeft voor bijna iedere type oudere een passend woonmilieu te bieden. Van stedelijk-wonen in een seniorenloft in Zuid tot meer Suncity-achtig nabij de Reeshof.

Het is belangrijk dat Tilburg niet alleen een aantrekkelijk stad is, maar vooral ook blijft, met name als je ouder wordt. Daarom rest het mij nog om zeven aanbevelingen te doen hoe we dit samen zouden kunnen bereiken.

1. Creëer nieuwe woonzorgconcepten
2. Diversificeer en thematiseer in verpleeghuizen
3. Stimuleer creativiteit in woningaanpassingen voor thuiszorg
4. Betrek de openbare ruimte in het ontwerp
5. Maak hybride gebouwen voor de zorg met toekomst waarde.
6. Faciliteer kleinschalige bottom-up initiatieven.
7. Betrek de gebruiker

Tot slot, wat vraagt dit van partijen.

Elke middel grote stad heeft wel zijn wederopbouwwijk of zijn bloemkoolwijk en de problematiek vergelijkbaar. De belangrijkste vraag wat nu typisch Tilburgs is of dat de uitkomsten voor meerdere plekken in Nederland van toepassing zijn. Toch kunnen andere steden iets leren van het initiatief van CAST. Wat voorop staat is de integraliteit. Maatschappij, zorg, ontwerp en techniek werden tijdens de workshop van CAST onlosmakelijk verbonden. De overheid verandert haar visie op zorg. En nu moeten partijen met elkaar aan de slag. Zorginstellingen, woningcorporaties, overheid, ondernemers, architecten daag elkaar uit, snap de maatschappelijke relevantie en committeer je aan projecten. Want als dat gebeurt houden we Tilburg aantrekkelijk als laatste eindbestemming.

CAST expertworkshop in Servicecentrum Het Laar, Tilburg. Foto: Willie-Jan Staps

Durf samen iets nieuws te ontdekken!

Interview met Ingrid van Huijkelom-van Iersel, directeur van Het Laar

Van oudsher verpleegkundige, maar met grote interesse voor bedrijfskunde en management vervulde zij uiteindelijk verschillende bestuurlijke functies in de zorg. Onder andere was zij directeur van de Thuiszorg en nu is zij dat voor Het Laar. Servicecentrum Het Laar is een woonzorgcomplex voor ouderen. Er werken 300 medewerkers en 150 vrijwilligers.

Ingrid van Huijkelom, directrice/bestuurder Servicecentrum Het Laar, Tilburg. Foto: Mark van der Poll

Tijdens de workshop en de lezingenavond van CAST waren de deelnemers te gast in Servicecentrum Het Laar. Ingrid van Huijkelom nam zelf deel aan de workshop. Vanwege haar visie en passie voor wonen en zorg werd zij gevraagd voor dit interview en om haar reactie op dit essay.

Hoe is Het Laar ontstaan?

Het Laar is in 1973 in gebruik genomen als serviceflat. Omdat het gebouw vlak na de oplevering niet goed aansloot bij de behoefte van toen onderging het in 1975 al een eerste transformatie. In de tijd die volgende groeide Het Laar uit tot een van de populairste woonzorgcentra van Tilburg. Vanwege de lange wachtlijst die ontstond werd Het Laar in 2002 uitgebreid.

Waarin schuilt het succes van Het Laar?

Eigenlijk hebben we nog steeds voordeel van het feit dat Het Laar ooit bedacht is als groot appartementengebouw.

De woningen zijn ruim van opzet en iedereen woont bij ons zelfstandig. Of het nu gaat om psychogeriatrische of somatische bewoners, iedereen heeft bij ons een eigen appartement, met een eigen voordeur en een eigen leefomgeving. We willen een gebouw zijn dat een community uitstraalt. Omdat we een relatief grote omvang hebben kunnen we veel activiteiten organiseren. Elke bewoner heeft zelf de keuze om aan deze activiteiten deel te nemen of zich terug te trekken. Wonen en hotelmatige dienstverlening staan bij ons voorop evenals ontmoeting en ontspanning.

Wat vond u van het initiatief van CAST om een workshop te organiseren rondom het thema ouderenhuisvesting in Tilburg?

Een goed initiatief en leuk dat we gastheer mochten zijn. Ik denk dat het waardevol is om met collega's in gesprek te zijn over de stad en de toekomst van wonen voor ouderen. Het inventarisatieonderzoek van de studenten werkt verfrissend. In het onderzoek zagen de studenten Het Laar niet als een zorggebouw, maar als een woongebouw. Dat is voor ons een groot compliment. We willen graag een woonomgeving uitstralen namelijk.

Wat kenmerkt volgens u de Tilburgse ouderen?

Tilburgers zijn echte ondernemers, dat zit nu eenmaal in de genen. We merken dat bij ons door de vele activiteiten die er worden georganiseerd. Daarnaast is het ons-kent-ons belangrijk voor de Tilburgse oudere. Ze willen ergens bij horen, gekend en erkend worden. Het zijn Bourgondiërs pur sang die houden van een "Schrobbeleertje" op zijn tijd.

Hoe ziet u de toekomst voor wonen en zorg van ouderen?

De ouderen van straks zijn een andere groep dan de ouderen van nu. Het is een groep die zelf meer regie neemt. Deze groep, de babyboomers, willen graag meer hospitality en vaak nog een wooncarrière, een laatste verhuisbeweging maken om zo lang mogelijk zelfstandig te kunnen blijven wonen.

Het traditionele verzorgingshuis verdwijnt. Mensen met een ondersteuningsvraag blijven langer zelfstandig wonen. Voor ouderen met een psychogeriatrische zorgvraag blijven woonzorgvoorzieningen noodzakelijk. Laten we samen met elkaar kritisch blijven en proberen nieuwe woonzorgconcepten te bedenken zodat ouderen straks nog iets te kiezen hebben.

Hoe ziet volgens u het ideale zorggebouw er uit?

Ik ben voor een mooie en praktische uitstraling. Maak de gebouwen toekomstgericht en flexibel. Zorg voor bijzondere details en kies voor duurzame materialen die mooi oud worden.

Welke fouten worden er volgens u veel gemaakt bij nieuwe zorgconcepten?

Denk niet te kleinschalig. Als het complex te kleinschalig is, is het bijna onmogelijk om goede voorzieningen aan te kunnen bieden. Maak geen gedeelde badkamers meer. En marmoleum is uit den boze voor een woongebouw. Het geeft je zo het gevoel dat je in een instelling verblijft.

Wie zou je willen uitdagen?

Steeds meer ondernemers en projectontwikkelaars houden zich bezig met zorg, maar hier schuilt een gevaar. Je ziet wat er gebeurd is met de kantorenmarkt. Voor hen waren de kantoorgebouwen vroeger de gouden eieren, maar het gros staat nu leeg. Hetzelfde dreigt straks wellicht voor de zorg. Er moet voorkomen worden dat ontwikkelaars nu voor het snelle succes gaan. Ze moeten de maatschappelijke relevantie snappen van de zorg. Ik zou juist hen willen uitdagen. Ga de gesprekken aan! Committeer je aan projecten! En durf samen iets nieuws te ontdekken!

Colofon

Tekst Mark van der Poll, Merle Rodenburg
Redactie Mark van der Poll, i.s.m. CAST (Merle Rodenburg, Inge Wolfs)

Vormgeving Jac de Kok ontwerpers
Drukwerk Drukkerij Groels
Fotografie Willie-Jan Staps
Beeld KAW architecten, DAT architecten, Noor Mens, Technische Universiteit Eindhoven, Inbo
Afbeeldingen uit de diaprojectie van Mark van der Poll: bewerkingen van Google Streetview en afbeelding van MVRDV (p. 6)

Alle auteurs van de afbeeldingen uit de CASTverdieping worden zorgvuldig vernoemd. We hebben getracht met iedereen contact op te nemen. Mocht er onverhoopt toch informatie gebruikt zijn waarvan de auteur niet vermeld is, dan kan deze contact opnemen met CAST.

Achtergronden over de Auteur

Mijn passie: de kracht van verbeelden en concreet maken van vernieuwende concepten.

"Deze tijd vraagt om scenarioachtige ontwerpogaven met effect op de lange termijn. Mijn kracht zit in het concreet en haalbaar maken hiervan. Het verbeelden en realiseren van nieuwe concepten voor een onderscheidend gebouw of een identiteitstrijk gebied aan de hand van scherpe visualisaties, vormt voor mij de uitdaging."

Mark is sinds 2005 werkzaam als architect bij Inbo. Hij is een gedreven professional op gebied van architectuur en stedenbouw. Hij studeerde af met een Masterdiploma architectuur aan de Technische Universiteit Eindhoven. Mark heeft een ruime ervaring met een bredere scoop aan integrale projecten op gebied van gezondheidszorg, retail, wonen en werken. Hij is een op inhoud gerichte professional die ervaring heeft met haalbaarheidsstudies, conceptontwikkeling, duurzame transformaties, gebiedsvisies en architectonisch ontwerp.

Recente zorgprojecten van hem zijn:

- 'Transformatie Ruimzicht', 3.500m² transformatie van een verzorgingstehuis naar verpleeghuis, Barneveld, Zorggroep ENA (gebouwd)
- 'Allicht Stadshotel', 1350 m² transformatie van GGZ-gebouw tot hotel, restaurant, congrescentrum, Eindhoven, Buitelaar bv (gebouwd)
- 'GGnetterrein, Apeldoorn', 21.707 m² nieuw zorgprogramma, Apeldoorn, GGnet (Concept Masterplan)
- Nassau Odijschhof', 14.700 m² nieuw zorgprogramma, Driebergen, Habion (stedenbouwkundige visie)
- 'Medisch Centrum Alkmaar' gefaseerde herontwikkeling van de locatie, de gemeente Alkmaar en CEANconsulting (stedenbouwkundige studie)
- 'Piushof', zorgcampus, 272 woningen met zorg, Helden-Panningen, de gemeente Peel en Maas (stedenbouwkundig plan)
- 'Vilavie' masterplan voor 500 seniorenwoningen, golfbaan en community centre in de Noordoostpolder, gemeente Noordoostpolder en provincie Flevoland.(stedenbouwkundig en architectonisch haalbaarheidsonderzoek)

Mark van der Poll. Foto: Willie-Jan Staps

Sinds 2006 is Mark verbonden aan de TU/e als gastdocent architectuur en gezondheidszorg. Hij begeleidt Masterstudenten en deed met hen onderzoek naar nieuwe typologieën van verpleeghuizen en ziekenhuizen en naar de ruimtelijke gevolgen van bevolkingsrimp en vergrijzing. Mark van der Poll is initiatiefnemer van de Transformatiescan Bestaande Zorggebouwen. Deze werkmethode is een gezamenlijk initiatief van Hevo en ArjoHuntleigh en Inbo. Mark is regelmatig spreker op gebied van architectuur, gezondheidszorg, ruimtelijke gevolgen van bevolkingsrimp en de woningmarkt voor senioren.

Met dank aan

De deelnemers aan de workshop 'Wonen en zorg voor ouderen in Tilburg', inspirators, studenten en professionals die bijdroegen aan de totstandkoming van het programma. In het bijzonder dank aan servicecentrum Het Laar te Tilburg voor het ondersteunen en faciliteren van de workshop en de lezing.

Subsidiënten

Gemeente Tilburg | Stimuleringsfonds Creatieve Industrie

Hoofdsponsors

De Architectenwerkgroep Tilburg | Bedaux de Brouwer Architecten | Bouwfonds Ontwikkeling | Heerkens Van Bavel Bouwgroep | Casade ITBV Wonen | Tiwos | Van de Ven Bouw en Ontwikkeling Tilburg | WonenBreborg

Sponsors

Bo.2 architectuur en stedenbouw | Bouwbedrijf André Doevendans | Bouwgroep Van der Weegen | Continu Detachering en Werving & Selectie | Bouwbedrijf Remmers | 't Heem

Begunstigers

Aannemersbedrijf J.A. van Gisbergen | Adviesbureau Markslag Beljaars | Adviesbureau Vekemans | Cofier Bouwontwikkeling B.V. | De Kok Bouwgroep | Francine Broos Interieurarchitecten | H-KWADRAAT Architectuur | HONK | Hoogspoor Design Light | Komar Vastgoed | Lavertuur Planontwikkeling | M30 Architecten | Makelaardij Hans van Berkel | Prince Project Management Bureau | Rob Wagemakers landschapsarchitect | Van Aken Architecten | Van Asten Doomen Architecten | Van den Hout & Kolen architecten | Van Esch